

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ” _____ 2025 р.

РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
за бакалаврською програмою професійного спрямування
«Податкова та митна справа»
на тему: **«Непрямі податки та їх роль у формуванні доходної частини
бюджетів»**

Виконавець:
Студент ФФБС, 42 гр
Гужев В.С.

Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор
Слатвінська Марина Олександрівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У сучасних умовах трансформації фінансової політики України особливої актуальності набуває питання ефективного формування доходів державного бюджету. Одним із ключових інструментів наповнення бюджетної системи виступають податкові надходження, зокрема – непрямі податки. В умовах зростаючого дефіциту бюджету, зовнішньої фінансової залежності та необхідності посилення фіскальної стійкості держави саме ці податки відіграють стабілізуючу роль у забезпеченні фінансових потреб країни. Непрямі податки, на відміну від прямих, мають універсальний характер, оскільки їх сплата здійснюється незалежно від рівня доходів платника, що робить їх одним з найбільш надійних джерел надходжень.

Зокрема, податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок та мито займають провідні позиції в структурі податкових надходжень до бюджету України. Їх вплив на фіскальну політику держави важко переоцінити, особливо в умовах воєнного стану, коли потреба у фінансових ресурсах для оборони, соціальної підтримки населення та відновлення економіки різко зростає. Саме тому непрямі податки забезпечують не лише поточне функціонування державного сектора, а й слугують інструментом перерозподілу ресурсів у суспільстві.

Однак, незважаючи на стабільну структуру, система непрямих податків в Україні стикається з рядом викликів. Серед них – тінізація економіки, проблеми з адмініструванням ПДВ, значна частка податкових зловживань, особливо у сфері імпорتنих операцій, а також неефективне використання інструментів акцизного регулювання. Такі проблеми не лише знижують фіскальну ефективність податкової системи, а й викликають недовіру з боку бізнесу та громадянського суспільства.

Додаткової уваги заслуговує аналіз світового досвіду організації системи непрямих податків. Практика європейських країн, де ПДВ виступає головним джерелом бюджетних надходжень, демонструє можливості ефективного адміністрування, цифровізації процесів та зменшення рівня ухилення від сплати податків. Впровадження таких підходів в Україні вимагає адаптації до національних реалій, що потребує поглибленого наукового дослідження.

Зважаючи на вищезазначене, дослідження ролі непрямих податків у формуванні доходів державного бюджету є актуальним не лише з теоретичної, але й з практичної точки зору. Його результати можуть стати основою для розробки ефективної стратегії податкової політики та забезпечення сталого економічного розвитку України.

Метою дослідження є теоретико-методичне обґрунтування та практичний аналіз ролі непрямих податків у формуванні доходів державного бюджету України, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення їх функціонування з урахуванням міжнародного досвіду.

Відповідно до мети, перед дослідженням були поставлені наступні завдання:

- розкрити сутність, принципи та історичну еволюцію непрямих податків;
- дослідити структуру доходів державного бюджету України та визначити місце непрямих податків у її формуванні;
- проаналізувати вплив ПДВ, акцизного збору та мита на доходи бюджету;
- вивчити світовий досвід функціонування непрямих податків;

- визначити основні проблеми та виклики адміністрування непрямих податків в Україні;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення системи непрямих податків у національному контексті.

Об'єктом дослідження є система податкових надходжень до державного бюджету України.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі справляння та адміністрування непрямих податків, а також їхній вплив на формування доходів державного бюджету.

Методи дослідження: у роботі використано методи системного аналізу, порівняльного аналізу, економіко-статистичні методи, методи узагальнення, графічного моделювання, аналізу нормативно-правової бази, а також елементи прогнозування.

Інформаційною базою дослідження стали офіційні статистичні та аналітичні матеріали, що характеризують динаміку формування доходів державного бюджету України, а також структуру і ефективність справляння непрямих податків. Зокрема, було використано дані Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Державної митної служби, Державної служби статистики, а також звіти Рахункової палати щодо стану виконання бюджету в частині податкових надходжень. Для аналізу світових тенденцій застосовувались бази даних Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Світового банку. Нормативно-правову базу дослідження склали Податковий кодекс України, Митний кодекс України, Закон України «Про державний бюджет України» на відповідні роки, а також інші законодавчі й підзаконні акти, що регламентують сферу податкових відносин. Значну увагу приділено аналізу змін у податковому законодавстві, які відбулися в умовах воєнного стану та вплинули на адміністрування ПДВ, акцизного податку та митних платежів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані органами державної влади при розробці податкової стратегії, удосконаленні фіскального адміністрування та підвищенні ефективності податкової політики в частині непрямих податків. Вони також можуть слугувати аналітичною базою для подальших наукових досліджень у сфері податкового регулювання.

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальна кількість сторінок складає: *72 сторінки, із них 64 сторінки основного тексту. Робота містить 14 таблиць та 7 рисунків, список використаних джерел містить 45 найменувань.*

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні основи непрямих податків**» було вивчено сутність та види непрямих податків. Було досліджено принципи організації непрямих податків. Розглянуто історичний розвиток системи непрямих податків.

У другому розділі «**Аналіз впливу непрямих податків на формування доходів державного бюджету України**» була визначена структура доходів

державного бюджету України. Також було проведено дослідження впливу ПДВ на доходи державного бюджету. Визначена роль акцизного збору та мита у формуванні бюджетних доходів.

У третьому розділі «**Напрями удосконалення системи непрямих податків в Україні**» розглянуто світовий досвід організації непрямих податків. Досліджено проблеми та виклики в адмініструванні непрямих податків в Україні. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення системи непрямих податків.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад функціонування непрямих податків було з'ясовано, що вони є одним із найдавніших і водночас найбільш стійких джерел доходів держави. Особливістю непрямих податків є їхня здатність забезпечувати стабільність бюджетних надходжень навіть у кризові періоди завдяки універсальності механізму оподаткування споживання. Водночас їх застосування пов'язане з викликами щодо регресивного впливу на домогосподарства з низькими доходами, що потребує застосування компенсаторних соціальних механізмів.

Система непрямих податків України включає податок на додану вартість, акцизний податок та мито, які в сукупності відіграють ключову роль у наповненні державного бюджету. Теоретичні принципи побудови системи непрямих податків в Україні в основному відповідають загальноприйнятим світовим стандартам, зокрема принципам законності, нейтральності, стабільності та ефективності. Проте в умовах українських реалій спостерігається недостатня реалізація окремих принципів, особливо у сфері стабільності законодавчої бази та соціальної спрямованості системи.

Історичний аналіз підтвердив, що еволюція непрямих податків у світі була спрямована на поступове вдосконалення механізмів оподаткування споживання, що в підсумку призвело до формування сучасної системи ПДВ, яка застосовується у більшості країн світу. Україна, запровадивши ПДВ на початку 1990-х років, інтегрувалася у світову практику, однак і досі стикається з низкою проблем, що перешкоджають досягненню повноцінної ефективності адміністрування непрямих податків.

Аналіз структури доходів державного бюджету України за 2015–2024 роки показав стійку залежність бюджету від надходжень від непрямих податків. Податок на додану вартість стабільно формує найбільшу частку податкових надходжень, забезпечуючи понад третину загальних доходів бюджету. Акцизний податок та мито відіграють значну, але менш помітну роль. Прямі податки (ПДФО, податок на прибуток) поступаються за фіскальним значенням непрямим.

Однак, на тлі воєнних подій та економічної кризи спостерігається зростання частки неподаткових надходжень та міжнародних трансфертів. У 2022–2024 роках значний обсяг доходів був забезпечений саме за рахунок грантів, допомоги міжнародних партнерів та доходів від спецконфіскацій. Це свідчить про зростання бюджетних ризиків та недостатню спроможність внутрішніх податкових джерел компенсувати втрати.

Особливо важливим висновком є підтвердження того, що система ПДВ та акцизів залишається критично важливою для стабільності бюджету, однак потребує

суттєвого вдосконалення в частині адміністрування, боротьби з ухиленням та забезпечення соціальної справедливості. В умовах високого дефіциту бюджету роль ефективного адміністрування непрямих податків зростає, адже саме вони мають забезпечити не лише поточні потреби бюджету, а й фінансування відновлення країни у післявоєнний період.

Проведений аналіз сучасного стану та перспектив удосконалення системи непрямих податків в Україні дозволяє зробити кілька важливих узагальнень. Світовий досвід країн ЄС та ОЕСР демонструє, що ефективне адміністрування непрямих податків ґрунтується на поєднанні стабільності податкового законодавства, мінімізації пільг, активному застосуванні цифрових інструментів та впровадженні соціальних компенсаторів для пом'якшення регресивного ефекту. Розвинені країни гармонізували ставки, спростили адміністрування через SAF-T, е-чек, Big Data та забезпечили високий рівень податкової дисципліни.

Сучасна українська система непрямих податків має низку системних проблем, серед яких: нестабільність законодавчої бази, надмірна кількість пільг, низький рівень цифровізації адміністрування, тінізація імпорту та внутрішнього обігу, недостатня аналітична спроможність податкових органів. Особливого загострення ці проблеми набули в умовах воєнного стану та економічної кризи. Втрати бюджету від схем ухилення (насамперед "скруток" ПДВ та контрабанди) сягають майже 90 млрд грн щороку, що негативно впливає на фінансову стійкість держави.

Запропоновані заходи щодо вдосконалення системи передбачають комплексний підхід: стабілізацію законодавства та перегляд системи пільг, активне впровадження цифрових сервісів (SAF-T, e-Receipt, інтеграція СЕА ПДВ та митниці), побудову ефективної системи ризикоорієнтованих перевірок із використанням Big Data, а також розробку соціальних механізмів, що пом'якшують регресивний характер ПДВ та акцизів. Реалізація цих кроків дозволить значно підвищити ефективність адміністрування, зменшити тінізацію економіки та забезпечити додаткові надходження до державного бюджету України.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі досліджено роль непрямих податків у формуванні доходів державного бюджету України. Визначено сутність, функції та особливості організації непрямого оподаткування як важливого джерела фіскальної стабільності. Проведено аналіз структури податкових надходжень бюджету України за останні роки, виділено провідну роль податку на додану вартість та акцизного податку в системі державних доходів. Розкрито проблеми, пов'язані з адмініструванням непрямих податків, зокрема нестабільність законодавчої бази, поширення тіньових схем, недостатність цифрових інструментів контролю. Особливу увагу приділено впливу воєнного стану на систему оподаткування споживання. На основі дослідження світового досвіду запропоновано напрями удосконалення української системи непрямих податків, зокрема шляхом стабілізації законодавства, цифровізації процесів адміністрування, запровадження ризикоорієнтованих перевірок та соціальних компенсаторів для вразливих верств населення.

Ключові слова: непрямі податки, податок на додану вартість, акцизний податок, бюджет України, адміністрування податків, тінізація економіки, цифровізація оподаткування, податкова стабільність, соціальна компенсація.

ANNOTATION

This bachelor's qualification thesis examines the role of indirect taxes in shaping Ukraine's state budget revenues. The study defines the essence, functions, and specifics of organizing indirect taxation as an important source of fiscal stability. The structure of Ukraine's budget tax revenues in recent years is analyzed, emphasizing the leading role of value-added tax and excise tax in the state revenue system. The research highlights the main challenges of administering indirect taxes, including legislative instability, widespread tax evasion schemes, and insufficient digital control tools. Particular attention is paid to the impact of martial law on the consumption tax system. Based on the analysis of international experience, the paper proposes ways to improve Ukraine's indirect taxation system, including legislative stabilization, digitalization of administration processes, implementation of risk-based audits, and introduction of social compensators for vulnerable population groups.

Keywords: indirect taxes, value-added tax, excise tax, Ukraine's budget, tax administration, shadow economy, tax digitalization, tax stability, social compensation.